

Ród rycerski von Küssow na Pomorzu od XIV do XIX wieku

Edward Rymar
Pyrzyce
erymar@interia.pl

Abstrakt

W artykule omówiony został ród rycerski von Küssow posiadający swoje najstarsze siedziby w Koszewku (Klein Küssow) koło Stargardu i Mechowie (Megow) koło Pyrzyc (Pyritz). W oparciu o nieliczne dotąd znane źródła omówiono historię rodu (XIV-XVI w.) oraz w ślad za tradycją Küssowów jego genealogię do momentu wymarcia wszystkich linii w XIX w.

Abstract

The article discusses the knightly family of von Küssow whose oldest family residences were located in Koszewko (Klein Küssow) near Stargard and Mechowo (Megow) near Pyrzyce (Pyritz). The history of the family (from the 14th to 16th century) is discussed on the basis of few sources known today and the genealogy of the family by following the tradition of von Küssow until the time when all its branches died out in the 19th century.

Słowa kluczowe

ziemia stargardzka, ziemia pyrzycka, rody rycerskie, ród von Küssow (linia na Węgrzech zwana Justh)

Keywords

Stargard land, Pyrzyce land, knightly families, von Küssow family (Hungarian branch known as Justh)

Ród którym tu się zajmiemy należał do ważniejszych w księstwie zachodniopomorskim, posiadając długo ośrodki zamkowe w Mechowie (do 1945 r. Megow) koło Pyrzyc i Koszewku (do 1945 r. Klein Küssow) koło Stargardu. Później, w ramach państwa brandenbursko-pruskiego, w XVII i XVIII w. doszedł do stanowiska i tytułu hrabiów Cesarstwa Rzymskiego. Skoncentrujemy się na przesłedzeniu historii pierwszych generacji rodu w XIV–XVI w., historii dość zawiłanych z powodu ubóstwa źródeł. Późniejsze generacje z XVII i XVIII w., aż do wymarcia w XIX w., zostaną zaprezentowane głównie w tablicach genealogicznych, do konstruowania których posłużyła głównie wydana w 1842 r. historia rodziny pióra Carla Gesterdinga¹. Korzystał on z wcześniejszego piśmiennictwa

¹ Gesterding 1842, 260-314.

pomorskiego i istniejących wtedy rodzinnych zasobów archiwalnych Küssowów. Uzupełnię je tu i ówdzie materiałami dostępnymi obecnie w Internecie. Opisy pierwszych generacji rodu przedstawione przez C. Gesterdinga, w świetle dostępnych obecnie i rozpoznanych źródeł archiwalnych muszą być w znacznym stopniu zmienione i uzupełnione.

W sprawie genezy rodu brak jasności, badania utrudnia też zbyt późne pojawienie się go w źródłach. Znany jest on na dobrą sprawę dopiero od 2. połowy XIV w. Mógł pochodzić z najdawniejszej elity możnych księstwa pomorskiego, a więc być rodzimego, kaszubskiego pochodzenia. Po 1230 r. do księstw zachodniopomorskich napływało – zwłaszcza poprzez Brandenburgię i Meklemburgię – w dużej masie obce rycerstwo z Niemiec, często po drodze zatrzymując się na zachód od dolnej Odry w ziemi wkrzańskiej (potem w ramach Brandenburgii Uckermark). Nie jesteśmy w stanie powiedzieć, czy do tej kategorii należą też Küssowowie. Nie są znani na zachód od dolnej Odry. Wieś Küssow, obecnie część zachodnia miasta Neubrandenburg nie ma poza nazwą żadnego związku z interesującą nas rodziną. Trudno jeszcze ocenić pożytek w naszym dociekaniu także wsi Kusowo (dawniej Kussow) i Kisewo (dawniej Küssow) w powiecie słupskim. Ta druga znana jest przed 1329 r., ale z rycerskim rodem napływowym Ursus/von Behr, posiadającym w latach 1321-1329 ziemię bytowską².

Jest natomiast niewątpliwy związek nazwiska i interesującego nas tu rodu z wsiami Koszewo (Gross Küssow do 1945 r.) i Koszewko w ziemi stargardzkiej opodal północno-wschodnich brzegów jeziora Miedwie. Posiadanie przez nich lenna w Koszewku jest bowiem dobrze znane od XV w., o czym niżej. Wsie Koszewo i Koszewko pojawiły się już w XII w. Początkowo to jedna wieś. Około 1185 r. książę Bogusław I nadał ją cystersom z Kolbacza. Jego synowie Bogusław II i Kazimierz II kiedyś w latach 1202/1208 wymienili wieś, nazywaną wtedy *Szasiua*, wśród nadanych im przez ich ojca³. Potem cystersi ją utracili, bo w 1223 r. podczas krajowego zjazdu we Wkryjściu, w obecności biskupa kamińskiego oraz posła króla duńskiego (wówczas lennego zwierzchnika księstwa), małoletni książę Barnim I z matką Mirosławą przywracał cystersów do wsi *parva Scossoua* w intencji zbawienia duszy pana Sławobora i jego potomków czy spadkobierców (*pro anima domini Slaueborii et ab ipsius heredibus*). Utrata nastąpiła w warunkach zajęcia Szczecina przez Brandenburczyków, kiedy to ojciec księcia, książę Bogusław II, uchodząc ze Szczecina schronił się w tej wsi, opuszczonej przez opata Rudolfa⁴. Sławobor był więc widocznie faktycznym nadawcą wsi przed rokiem 1187, a książę czynność tylko zatwierdził. Krótkotrwałe opanowanie Szczecina miało miejsce w 1214 r. podczas najazdu margrabiego Albrechta II.

Wieś Koszewo (*Scoscewiz*) cystersi odstąpili w 1236 r. biskupowi, a ten w 1305 r. za dziesięciny w ziemi stargardzkiej zrezygnował m.in. z „wsi słowiańskiej” Koszewko (*villa slavicali Cussow*) na rzecz księcia szczecińskiego Ottona I⁵. Jeszcze w 1322 r. potwierdzony jest słowiański charakter wsi „małej” (*slavica Cussow*, potem w 1380 r. to tyle samo, ale już w niemieckiej szacie językowej: *Wendenschen Kussow*, bo Wend to Słowianin nadbałtycki; *Minore Kussow* w 1490 r. i potem *Klein Küssow* do 1945 r.), podczas gdy ta większa to już w XIII w. kolonizacyjna wieś „niemiecka” (*theutunica*

² Sauer 1939, 154.

³ PUB I, nr 141.

⁴ PUB I, nr 213.

⁵ PUB I, nr 331; IV nr 2206.

Kussow) zorganizowana na prawie niemieckim lub także przez przybyszy z Niemiec zasiedlona, potem jako „Duża“ (Gross Küssow do 1945 r.).

Te powyższe okoliczności zachęciły do zgłoszenia tezy, że rodzina de/von Küssow jest pomorskiego, rodzimego pochodzenia i do tego właśnie może pochodzić od owego panka kaszubskiego Sławobora, czemu sam dawałem wyraz⁶. Obecnie już nie byłbym tego taki pewien. Sławobor to oczywiście z krwi i kości Pomorzanie, może nawet dynastycznego pochodzenia, jak spokrewnieni z dynastią księżęcą Świątoborzyce z drugiej strony jeziora Miedwie. Ale rycerstwo z niemieckiego obszaru językowego osiedlając się na Pomorzu w XIII w. przybierało czasem nazwiska od wsi pomorskich, w których nabywało posiadłości (lenna). Przykłady można mnożyć (jak w ziemi pyrzyckiej: Herman de Melentin/„z Mielęcina” – 1250 r., Jan de Letenin/„z Letnina” – 1260 r., Jan de Swochow/„ze Swochowa” – 1274 r.). W tej sytuacji pozostaje jeszcze przywołać kultywowane imiennictwo. To wśród Küssowów: Claus/Mikołaj, Jost/Jodok, Hans/Henning/Jan, Tyde/Dietrich, Jakub, Konrad/Kurt, Georg/Jerzy, co nie daje podstaw do optowania za rodzimym pochodzeniem, ale go nie wyklucza. Znamy je jednak dopiero od XIV w., gdy Pomorze było już w znacznym stopniu zgermanizowane.

Pierwsza wzmianka o przedstawicielu tego rodu ma pochodzić z 1336 r., z tym jednak, że nie z wydawnictwa źródłowego, jakim jest dla tego momentu dziejowego *Pommersches Urkundenbuch*. To wedle tradycji rodowej pojawiający się wówczas Mikołaj Kussow z Wierzchłądu (Verchland do 1945 r.)⁷, ale jego nazwisko wyraźnie przemawia za wcześniejszym pobycem jego przodków w Koszewku, zanim ewentualni potomkowie uczynili Mechowo główną siedzibą⁸. Wiarygodność przekazu wzmacnia posiadanie również później przez Küssowów lenna w tej właśnie wsi Wierzchład u północno-wschodnich krańców jeziora Miedwie. Obecnie – z uzasadnionymi jednak wątpliwościami – ustawić go wypadnie w roli pierwszego znanego przodka rodu.

Za drugiego znanego przedstawiciela uchodził Henryk z otoczenia księcia wołogoskiego Bogusława VI w ostatniej ćwierci XIV w.⁹ W 1375 r. „Heinricus Küssow...” wystąpił jako świadek czynności Warcisława VI i Bogusława VI na rzecz miasta Greifswald, w dokumencie odczytanym i wydrukowanym z błędami i lukami¹⁰. Zauważono kiedyś, że należy go może identyfikować ze znanym z innych dokumentów tego czasu notariuszem księżęcym Henrykiem Lüssow. Carl Gersterding mimo tego uczynił go jednak przedstawicielem pierwszej generacji Küssowów, a nawet ojcem znanych rodowców z 1. ćwierci XV w.: Jana, Henryka i Rolfa¹¹, podczas gdy notariusz był najwyraźniej osobą duchowną! Do tego przedstawicieli najstarszych generacji musimy sadowić z lennami w ziemiach stargardzkiej i pyrzyckiej, a nie w księstwie wołogoskim! Tego Henryka więc skreślam, podobnie jak jego rzekomego syna o tym imieniu.

⁶ Rymar 2009, 8, 368 i n.

⁷ Gesterding 1842, 261.

⁸ Berghaus 1868, 658.

⁹ Micraelius 1723, VI, 355.

¹⁰ Dähnert 1755, 171.

¹¹ Gesterding 1842, 261.

Nie więcej wiemy o tym, kiedy Küssowowie pojawili się w Mechowie pod Pyrzycami. Po Schöningach, którzy tam posiadli w 1311 r. kilka łanów z nadania księcia Ottona I szczecińskiego, a może obok nich? Z Mechowem pozostaje być może w związku rodzina zwana „z Mechowa”. Burchard „zwany z Mechowa” (*dictus de Megow*) sprzedał cystersom kołbackim wieś *Zibberose* z 64 łanami, co w 1243 r. zatwierdził pan w ziemi kołbackiej Świętobor, syn Kazimierza Świętoborzycza z bocznej linii książęcej¹². To potem Woltersdorf, dziś Sobieradz (gm. Gryfino). Rajcą pobliskiego miasta Dąbia (dziś Szczecin–Dąbie) w 1312 r. był Jan Meghow. Gdy 11 listopada 1320 r. Dytryk, Ulryk i Jan Schöningowie sprzedawali 5 łanów w Kärwowie mieszkańcy tej wsi Henrykowi Grenz, świadkami byli „wielce sławni” wasale książęcy: widocznie tenże Jan Megow i Henning Saccus oraz dwaj mieszczanie szczecińscy z rodziny de Lippe¹³. W tym Henningu wolno upatrywać przedstawiciela rodu Schack z podpyrzyckich Przelewic i Kłodzina, co skłaniać może – ze względu na sąsiedztwo wsi i sąsiedztwo ich na liście świadków – do upatrywania związku tego Jana Megowa z podpyrzyckim Mechowem. Ale by to był przedstawiciel Küssowów, brak dotąd poza imieniem przesądających przesłanek.

Książęta szczecińscy nadali wieś Mechowo (w istocie 22 łany oraz młyn) w 1372 r. cystersom kołbackim, ale w latach następnych wsią rozporządzali nadal Schöningowie (Henning – 1376 r., Ludeke – 1397 r., Claus – 1417 r.)¹⁴ i nic nie wiadomo o tym, by byli to lennicy cystersów. To po nich dopiero pojawiają się tu Küssowowie!

Küssowów w Koszewku, ale w obiegowej opinii również i Mechowie, znamy od 2. połowy XIV w. W 1380 r. Jan Cluz fundował w kościele stargardzkim wikarię z dochodem 400 grzywien „oczek zięby” (niem. Finkeaugen), z tego 300 kupionymi od dwóch braci Kussow z Koszewka (*Wendischen Kussow*)¹⁵. Chodzi widocznie o Jana (I) i Rolofa (Rudolfa I), których C. Gesterding czyni synami notariusza Henryka, jakoby Kussowa. Jest w kościele mechowskim gotycka płyta wapienna górą zakryta w 1/3 ołtarzem, datowana: *Ao. d. M. CCC. ... rrr ni. professo... obiit. pr. Nicolaus. Stenwer. ...* jakoby z ok. 1380 r., z rytym przedstawieniem figuralnym dwóch osób w duchownych strojach, bez nakrycia głów i z inskrypcją gotycką Küssowów¹⁶.

W ostatniej ćwierci XIV w. wyodrębniły się już trzy linie rodowe:

- Mechowo–Quitzin, z częścią Mechowa i dobrami na Pomorzu Przednim w Quitzin, Müggenwalde, Holkhof, Lehmhagen, Hoikenhagen, Rolofshagen, Duvier, Wolthoff itd. Ta linia decyzją cesarską będzie potem wprowadzona do grona hrabiów Rzeszy.

- Mechowo–Kłodzino (niem. Kloxin)–Kluki (niem. Klücken)

- Mechowo–Koszewko z Wierzchładem, Kunowem biskupim (niem. Kunow a. Strasse) i Jesionowem (niem. Schönow)¹⁷.

Pozycję elitarnego rycerstwa zamkowego miała linia druga i trzecia. Ale co dotąd z pewnych źródeł wynika?

¹² PUB I, nr 411.

¹³ PUB V, nr 1718, 3417.

¹⁴ *Codex Pomeraniae* X, nr 1978; UBO I, 264; CDB XVIII, 482; Berghaus 1868, 723.

¹⁵ Schöttgen 1721, 198.

¹⁶ Lemcke 1906, 410; Katalog 2013, 102.

¹⁷ Gesterding 1842, 260; za Brüggemann 1784, 139, 147, 153, 163, 166; Berghaus 1868, 658; Lemcke 1906, 410.

Ów Jan (I), posiadacz z Mechowa z 2. połowy XIV w., miał synów: Jakuba i Hansa (II), przy czym ten drugi posiadał lenno w Mechowie i Klukach (dziś gm. Przelewice)¹⁸. Przy sprzedaży 30 stycznia 1426 r. przez szlachcica Tyde (tj. Dietricha) von der Zinne z Ukiernicy (gm. Przelewice, niem. Uckerhof) dla ołtarza w Stargardzie czynszu z gospodarstwa Piotra Wilke z Koszewa, obok rycerzy ze Słotnicy (niem. Schlötenitz, obecnie część miasta Stargardu), Warnicy (niem. Warnitz), wystąpili: Hans Kussow, Ludeke Schoning z Lubiatowa (gm. Przelewice, niem. Lübtow) i Kurt Cussow z Zaborska (gm. Warnice, niem. Sabes)¹⁹. W 1433 r. mieli wystąpić Jan (I) i Jost z Mechowa²⁰, co wymaga potwierdzenia i rozwinięcia, zwłaszcza z powodu imienia tego drugiego. Jost (Jossekin, Jobst) to germańska forma łacińskiego Jodokusa, w nawiązaniu do bretońskiego świętego, syna księżęcego, patrona pielgrzymów, szpitali, chroniącego przed zarazą, ogniem i gradobiciem. Jego kult szerzył się od XIV w. w północnych Niemczech²¹, stąd i to imię pojawia się u Küssowów.

Tyde (Dietrich) Kussow z Koszewka 8 stycznia 1436 r. poręczał wraz z rycerzami z Ukiernicy (gm. Przelewice), Żalęcina (gm. Dolice, niem. Sallentin) i Słotnicy za dokonującego pobożnej fundacji Henryka von der Zinne z Burzykowa (niem. Buslar, obecnie część miasta Stargardu)²². Tenże Tyde z Koszewka 11 listopada 1441 r. był obecny przy sprzedaży dochodu kościołowi św. Ottona w Szczecinie przez Dietricha v. der Zinne ze Słotnicy²³. W 1437 r. witztum kamiński (tj. prałat w tamtejszej kapitule diecezjalnej, zastępujący w niej biskupa) Henryk v. Dosse – więc chyba rodem ze Strzebielewa (gm. Dolice, niem. Strebelow) – fundował w katedrze kamińskiej dwa wikariaty z ołtarzem, z dochodem m.in. z dwóch gospodarstw chłopskich w Letninie (gm. Pyrzyce), z gospodarstwa w Warnicy, 40 grzywien renty kupionej za 500 grzywien „oczek zięby” od braci Jakuba i Jana Cussow z Mechowa, z czego po 10 szło od N. Wardenbercha, Clausa Molnera, Clausa Wustehove, zapewne chłopów i z dworu (*curia curialis*) tychże braci Küssowów w Mechowie²⁴. To synowie Jana. Około 1440 r. przedstawicielka rodu z Koszewka była żoną Ludekę I. v. Schöning z Lubiatowa²⁵. Dość tajemniczo prezentuje się jeszcze Henryk Kussow z Mechowa obecny w 1442 r. przy szturmie Flemmingów na Dąbie gryfickie (Woldenburg)²⁶.

Właściwe to miejsce, by upowszechnić niedawne odkrycie kolejnego pomorskiego Küssowa aż na Węgrzech/Słowacji. Jost Kussow, założyciel rodu Justh na Węgrzech, zauważony został dawno, jednak dopiero ostatnio dr Pavol Maliniak z Wydziału Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy wytropił jego pomorskie pochodzenie. Imię Jost przybrało na Słowacji formę Justh i stało

¹⁸ Gesterding 1842, 262; Berghaus 1868, 723.

¹⁹ Boehmer 1902, 180.

²⁰ Na odpowiedzialność autorów Katalogu 2013, 100.

²¹ Zob. Trier 2008, 87–100.

²² Boehmer 1902, 180; Heyden 1961, 277.

²³ APS ZSI 24, nr 99.

²⁴ APS ZSI 6, I, nr 561.

²⁵ Schöning 1830, 89 (bez dokumentacji).

²⁶ UBO II, nr 1173, gdzie dopuszczono Mechowo k. Reska.

się nazwiskiem²⁷. Punktem wyjścia dla poszukiwań jest zachowany w archiwum domowym Justhów dokument z 1476 r. Andrzej Justh, syn nieżyjącego już Josta, protestował w sądzie przeciwko krewnemu, Jerzemu de Kussaw. Wedle Andrzeja jego ojciec Jost dał kiedyś temu Jerzemu, swemu przyrodniemu bratu (*frater uterinus*) tysiąc złotych na wykup dziedzicznych majątków w Marchii, w „terytorium szczecińskim” (*pro emendis quibusdam in Marchia, in territorio Sthethyn*). P. Maliniak błędnie *territorio* oddaje jako terytorium Szczecina, podczas gdy chodzi o księstwo szczecińskie, po które sięgali elektorzy brandenburscy od 1464 r. Termin *frater uterinus* tłumaczy P. Maliniak jako braci o wspólnej matce i różnych ojcach²⁸, ale czy nie mogą to być bracia przyrodni z różnych matek? Jerzy widocznie majątku albo nie wykupił, albo raczej kwoty nie zwrócił i może po prostu chodziło o pożyczkę. P. Maliniak nie miał naszej wiedzy o rodzie, dlatego musiał zadowolić się moim skrótowym przeglądem historii rodu w monografii Pyrzyń, w tym krótkiej historii Mechowa²⁹. Na podstawie dokumentu z roku 1476 możemy przypuszczać, że kolejnymi właścicielami byli bracia Jakub i Jan (II)³⁰. Biorąc pod uwagę stosunek Josta do Jerzego, problemem jest identyfikacja ich ojca względnie ojców. Możemy jednak stwierdzić, że Jost z Küssowa, o którym (według obecnego stanu wiedzy) po roku 1433 brakuje na Pomorzu jakichkolwiek informacji, jest tożsamy z Jostem będącym na usługach króla węgierskiego – stwierdza P. Maliniak³¹ i następnie przytacza owe węgierskie świadectwa źródłowe.

Otóż ciężko już chory cesarz rzymski i król węgierski Zygmunt Luksemburski w Znojmie (na Morawach) 8 grudnia 1437 r., za wyświadczone usługi i należny żołd w wysokości 4 tys. złotych, wydał rycerzom swego dworu (*milites aule*), Henningowi Cerninowi i Jostowi von Kussow (Justh de Fankwssow, w łacińskim dokumencie jako von Küssow) w zastaw zamek Cserép w komitacie Borszodskim i inne swe majątki, polecając stosownym urzędnikom, by wprowadzili ich w te dobra. Król/cesarz działał w obliczu spodziewanej śmierci, która nadeszła już następnego dnia! Cernin to również Pomorzanin von Zernin, widocznie z wyspy Uznam, bo w tej rodzinie występuje zresztą to imię. Ten Henning wcześniej miał majątek na wschodzie Danii na wyspie Falster i na Rugii, który w 1428 r. przekazał bratu. Wysoka kwota przekazana rycerzom przemawia za dłuższym okresem służby³². Do służby Zygmunta mogli wejść za sprawą króla Eryka I słupskiego, króla państw skandynawskich, utrzymującego też osobiste kontakty w latach 20. i 30. XV w. z królem Zygmuntem.

Jost po 9 grudnia 1437 r. wraz z Cerninem nadal pełnił służbę dworską. W 1439 r. król Albrecht Habsburg nakazał dwóm żupom saskim w Siedmiogrodzie, by swój podatek płacony na św. Marcina (11 listopada) za 1438 r. przekazały tymże jako należny im żołd, ale do tego nie doszło. Po śmierci Albrechta wdowa po nim Elżbieta znów była wzywana w 1440 r. przez owych „Sasów” (Küssowa/ Justha i Cernina) do tej zapłaty. W następnych latach dochodzili oni zapłaty zaległych 1000 złotych. Henning i Jost zwrócili królowej zamek Cserép i aktem z 17 marca 1441 r. otrzymali od

²⁷ Maliniak 2016, 8 i n. daje przegląd długiej listy wcześniejszych błędnych poglądów na pochodzenie Josta z terenu Czech (miejscowość Kussovia), Moraw czy Słowacji.

²⁸ Maliniak 2016, 10.

²⁹ Rymar 2009, 89, 368 n.

³⁰ Tu przywołuje niekompletne dane C. Gesterdinga 1842, 261 i n.; Rymar 2009, 368.

³¹ Maliniak 2016, 12 i n.

³² Maliniak 2016, 13 i n.

niej w zastaw za kwotę już cztery tysiące złotych zamek Víglaš koło Zwolenia w rejonie Bańskiej Bystrzycy (dziś środkowa Słowacja). Przy tej okazji napisano, że ów dług i owe zastawienie zamku w 1437 r. wynikało z kosztów tych szlachciców, jakie ponieśli w związku z licznymi podróżami do Niemiec oraz Lombardii, Toskanii i innych części Italii oraz przebywania tam w czasie, gdy Zygmunt zyskał koronę cesarską. Do jego koronacji doszło 31 maja 1433 r., zatem obaj pozostawali w orszaku Zygmunta najpóźniej od 1433 r.³³

Interesujący nas szlachcice wspierali Elżbietę i jej małoletniego syna Władysława w konfrontacji ze stronnikami Władysława Jagiellończyka. Henning v. Cernin jeszcze tego roku nabył zamek Susedgrad (dziś w zachodniej części Zagrzebia). Jost „z Cossaw z hradem Wiglessem“ wymieniony jest z tytułem kapitana (tyle co kasztelana) 17 września 1442 r. i w 1449 r. Potem jednak wspierał gubernatora Jana Hunyady’ego, w każdym razie tenże 25 października 1451 r. zaliczył go do grona „prawej szlachty Królestwa Węgier“. Odgrywał znaczącą rolę w latach następnych³⁴. Jost spędził na tym zamku około 30 lat. Został wspomniany jeszcze w kwietniu 1470 r., ale już jako nieżyjący. Pozostawił córkę Małgorzatę wydaną za męża za Benedykta Etre z Kalinova (Kalinov, obecnie pn.-wsch. Słowacja) oraz wspomnianego już syna Andrzeja pozostającego w służbie Jana Hunyady’ego, a potem jego syna, króla węgierskiego Macieja Korwina. Poślubił Barbarę, córkę Ladislava Balazsa z miasteczka Darmoty (węg. Gyarmat, dziś Balassagyarmat, pn. Węgry, tuż przy granicy ze Słowacją) i był przodkiem owego węgierskiego rodu Justh³⁵. Herb: ukośny pień drzewa z którego wyrastają trzy czerwone liście³⁶.

Po tej podróży na Węgry powróćmy w okolice Pырzyc i Stargardu³⁷.

Od 1449 r. znani są bracia Jakub i Jurgen. Jurgen/Georg/Jerzy z Mechowa był obecny w Szczecinie 24 grudnia 1454 r. przy czynności prawnej rycerza Henninga von Plate z Pырzyc³⁸, 13 listopada 1461 r. w Pырzycach przy nadaniu młyna komturowi joannitów ze Swobnicy przez księcia szczecińskiego Ottona III³⁹, 28 kwietnia 1464 r. w Trzebiatowie przy potwierdzaniu przez tegoż księcia i księcia słupskiego Eryka II przywilejów stanowych, zakupił 10 sierpnia 1464 r. od braci von der Leine 12 łanów i trzy gospodarstwa zagrodnicze z karczmą w Nieborowie (niem. Isinger, dziś gm. Pырzyce) otrzymując 2 września list lenny od księcia Ottona III, a 11 listopada jeszcze poręczenie rycerzy z Linia (niem. Leine, dziś gm. Bielice), Kunowa (gm. Banie), Żabowa (niem. Sabow), Nieborowa, Nowielina (wszystkie w gm. Pырzyce)⁴⁰. W 1504 r.

³³ Maliniak 2016, 14 i n.

³⁴ Maliniak 2016, 15 i n. Nasz Jan Długosz opisując wydarzenia węgierskie z 1449 r. pisze, że Hunyady z Mołdawii „pałac wszystko i pustosząc, przez Wiglesz przybył z wojskiem do Kremnicy na Słowacji” – Długosz 2004, 94.

³⁵ Maliniak 2016, 18-21.

³⁶ Gesterding 1842, 261; Bagmihl 1846, Tfl. LXII; Ledebuhr 1855, 493; Müilverstedt 1880, 52, Tfl. 39; 1894, 50, Tfl. 31.

³⁷ Natomiast bardzo wątpliwe, czy z naszymi Küssowami mieli coś wspólnego rycerz („her“) Henryk Cussowe obecny w 1430 r. przy transakcji dotyczącej klasztoru w Himmelpfort i Asmus (Erazm) Cussoues, który miał 15 marca 1533 r. posiadłość w Treuenbrietzen w obszarze brandenburskim na zachód od Odry – CDB XIII, 56; IX, 443. Można ich powiązać z ową wsią Küssow, dziś dzielnicą Neubrandenburga.

³⁸ APS ZSI 24, nr 102.

³⁹ CDB XXIV, 185 (jako Grussow (!), co uniemożliwiało identyfikację).

⁴⁰ CDB XXIV, 183; APS ZSI 24, nr 223-225; Berghaus 1868, 703; Hoogeweg 1925, 588.

v. d. Leine'owie stwierdzili, że sprzedawana przez nich 1/3 część lasu Herrenholz w Nieborowie należała wcześniej do wspomnianego wyżej Jurgena v. Küssow⁴¹.

C. Gesterding znanego z dokumentów książeńcych Rolofa (Rolfa)⁴² czynił bratem Jana (II) i przodkiem trzeciej linii rodu na Koszewku, a ojcem Piotra żonatego z von Sydowówną ze Stołecznej (niem. Stolzenfelde) k. Trzcińska⁴³. Tymczasem znany Rolofa, który wystąpił: z Simonem Küssowem 4 kwietnia 1458 r., jako panem z Koszewka 23 października 1459 r., w Gryfinie 30 maja 1462 r. jako jeden z radców księcia Ottona III⁴⁴. Był świadkiem 31 stycznia 1463 r. sprzedaży przez Mikołaja Dosse z Barnimia (niem. Barnimskunow, gm. Warnice) renty dla kościoła w Stargardzie i przy czynności dla kościoła w Stargardzie 5 maja 1463 r.⁴⁵, z tymże powyższym Jurgenem z Mechowa 23 stycznia 1464 r. przywołany na świadectwo czynności księcia Ottona III w sprawie ziemi pelczyckiej, 2 kwietnia 1464 r. był przy czynności na rzecz kościoła św. Jana w Stargardzie⁴⁶. Tenże Roloff 20 marca 1464 r. był świadkiem wśród najważniejszych funkcjonariuszy księstwa szczecińskiego reprezentujących stany krajowe w deklaracji księcia Ottona III w sprawie sukcesji po nim elektora brandenburskiego⁴⁷. Simon zaś z Wierzchłądu (gm. Stargard) i syn jego Bartłomiej, z poręczeniem braci Jakuba i Jurgena na Mechowie czynili 6 grudnia 1466 r. zapis dla kościoła NMP w Stargardzie. Ten Simon zapisał 10 stycznia 1484 r. rentę kościolowi NMP w Stargardzie z poręczeniem von Schöninga z Lubiatowa⁴⁸.

W trakcie drugiej wojny o sukcesję szczecińską (1478–1479), by pokarać księcia Bogusława X, (wtedy, za życia jego wologoskiego stryja Warcisława X, jeszcze tylko księcia szczecińsko-słupskiego) elektor brandenburski Albrecht Achilles wkroczył z wielką armią do księstwa pomorskiego. Po utracie Bania i porażce w polu Bogusław ze skromnym wojskiem schronił się 27 lipca 1478 r. za murami Pyrzyc. W obliczu możliwości wzięcia miasta głodem i gdy nie powiodła się próba ucieczki przez nagłe przebicie się przez kordon oblegających, postanowiono skorzystać z ryzykownej oferty zapewniającej jednak uratowanie księcia. Piszze Thomas Kantzow o tym tak:

A był wśród nich pewien Küssow, który mieszkał w okolicy, dobrze się on wyznawał w Płońskim Trzęsawisku. Znalazł tedy sposób iżby przeprowadzić księcia przez staw przy żeńskim klasztorze, następnie z trudem niemałym i hazardem przeprowadził go przez Płońskie Trzęsawisko w kierunku Stargardu⁴⁹.

Ten Küssow to Hans (III), syn Hansa II na Mechowie⁵⁰ czy Jakuba, ożeniony z Anną von der Marwitz⁵¹. Udział Küssowów w tej wojnie podtrzymuje fakt ujęcia do niewoli Küssowów przez ludzi elektora przed 27 lipca 1478 r. w bitwie między Baniem i Pyrzycami: Szymona i Jana starostę (Hauptmann) *auf dem sloß Bremer*⁵².

⁴¹ Steinbruck 1796, 8; Hoogeweg 1925, 588.

⁴² Dähnert 1752, 433.

⁴³ Gesterding 1842, 262.

⁴⁴ Heyden 1961, 179, 181, 183 (23 X 1459); APS ZSI 22, nr 126.

⁴⁵ Boehmer 1903, 20; Heyden 1961, 179, 180, 205.

⁴⁶ APS ZSI 22, nr 128; Heyden 1961, 274.

⁴⁷ CDB C III, 68.

⁴⁸ Heyden 1961, 173, 281; o nadaniu Bartłomieja z Wierzchłądu dla kościoła św. Jakuba w Stargardzie kiedyś przed 1535 – Heyden 1961, 31.

⁴⁹ Kantzow 2005, 43. Ten staw to dziś Staw Złotej Rybki opodal poklasztorznego kościoła na Starym Mieście.

⁵⁰ Berghaus 1868, 723 (z powtarzaną datą 1474); Heyden 1958, 47; zob. Rymar 2003, 24 i n.; 2012, 150 i n.

⁵¹ Tak Gesterding 1842, 262, za Micraelius 1723, Księga III, 297; Schwartz 1740, 613.

⁵² Priebatsch 1897, 411-413.

Zagadkowe *Bremer* w przekazie brandenburskim to zapewne Pełczyce (Bernstein) bo chyba nie Grimmen, też ośrodek zamkowo-miejski, ale w zaodrzańskiej części księstwa. Ów jeniec Jan to więc różny od ratującego w dniach następnych księcia, zatem – powiedzmy – to Hans IV.

Na wieść o ucieczce Bogusława wojska Albrechta po zwinięciu oblężenia Pyrzyce spustoszyły okolice kołbackie, skąd zawracając pociągnęły pod Pełczyce po drodze zajmując zamek Küssowów w Mechowie. Chwalił się jego posiadaniem elektor w 1479 r. przed zawarciem pokoju z Pomorzem (26 czerwca) w liście do elektorów Rzeszy, wymieniając go wśród czternastu zdobytych podczas kampanii na Pomorzu miast i zamków⁵³. Po zawarciu pokoju zamek został zwrócony. Założenia zamkowego wypadnie upatrywać w miejscu późniejszej zabudowy pałacowej do jej spalenia w 1978 r.

W XV w. ród posiadał też część wsi Kluki (gm. Przelewice). Mieli tu lenno, już może pozornie, równocześnie z rodziną drobnorycerską Glutzkow, a po niej wspólnie ze Steinwehrami – potem to lenno Steinwehrów⁵⁴. W XV w. byli też Küssowowie w Kłodzinie (gm. Przelewice), ale od kiedy? To potem majątki Küssowów „A” (3/4 wsi) i „B” (3 gospodarstwa chłopskie). W 1486 r. spotykamy tu Joachima syna Hansa, wnuka Jana z Mechowa i Kluk⁵⁵. Brał on, z księciem Bogusławem X, udział tego roku w wyprawie delegacji rycerstwa do Brunszwiku⁵⁶. Ta część wsi przeszła zapewne na Kurta v. dem Borne, a po jego śmierci w 1490 r. została nadana Wernerowi von Schulenburg, który w 1491 r. odstąpił ją kościołowi kolegiackiemu św. Ottona w Szczecinie⁵⁷.

Hans III, gdy znów zaufać Gesterdingowi, miał synów: Erazma, Walentego, Jodoka (czyli Josta)⁵⁸. Na prezentację Jana, Szymona, Walentyna, Jodoka (II), Joachima i Ebelina, braci i kuzynów Küssow posesjonatów na Mechowie i Koszewku, po rezygnacji Thammo (Damiana) v. Schöning wikarię pw. św. Nereusa oraz Achilleusa i Pankracego (święto wszystkich 12 maja) w kościele parafialnym w Mechowie otrzymał 12 lipca 1492 Paweł Kotzke⁵⁹. Tego dnia po Thammo na wikarię w kościele parafialnym [gdzie?] prezentowany tenże Kotzke przez rodziny v. Boke, Dosse oraz Jana, Walentyna, Jodoka i Joachima Küssow w Mechowie i Barnimiu⁶⁰. Można więc rozumieć, że wymieniono pary braci: Walentyna i Jodoka II z linii na Mechowie, Jana i Szymona, oraz Joachima i Ebelina na Mechowie i Koszewku. W Koszewku posiadali w średniowieczu niewielki zamek.

Jakub (1478 r.) może być ojcem Hansa (III) 1493 r.⁶¹ Ojcem zaś Hansa (IV) wydaje się być Hans (II) Küssow z Mechowa i Kluk z 2. połowy XV w. Hans IV reprezentował rodzinę podpisując akt pyrzycki stanów pomorskich 26 marca 1493 r. w sprawie sukcesji Hohenzollernów brandenburskich na Pomorzu⁶². Dawniej

⁵³ CDB B V, 300.

⁵⁴ Berghaus 1868, 678; Katalog 2013, 52.

⁵⁵ Berghaus 1868, 676.

⁵⁶ Klempin 1859, 483.

⁵⁷ Schack, Bär 1896, 110.

⁵⁸ Gesterding 1842, 263; Berghaus 1868, 723.

⁵⁹ Klempin 1859, 63, nr 527.

⁶⁰ Klempin 1859, 64, nr 531.

⁶¹ Berghaus 1868, 676, 723.

⁶² Klempin 1859, 156, 158.

wyrażano przekonanie, że w grudniu 1496 r. udał się z Bogusławem X na dwór cesarski z zamiarem udziału w jego wyprawie włoskiej, że pociągnął też z nim następnie do Ziemi Świętej i do Rzymu. Ale to był Jost (Jodok) II z Mechowa. To syn Hansa III (tego z 1478 r.), brat Erazma starosty pyrzyckiego. Giermek Jost z czterema końmi wyruszył ze Szczecina w drugim oddziale liczącym 27 konnych⁶³. Gdy okazało się, że cesarz już powrócił do Niemiec po odbyciu wyprawy włoskiej, Bogusław odesłał wojsko do domu, a sam z dobraną grupą śmiałków udał się jako pielgrzym do Ziemi Świętej, w drodze powrotnej odwiedził Rzym, by powrócić do Szczecina w kwietniu 1498 r. Jost w tej pielgrzymce nie brał już udziału.

Landwójt pyrzycki kończył 25 października 1500 r. z polecenia Bogusława X spór kolegiaty pw. św. Ottona w Szczecinie z rycerzem Jurgenem v. Hagen o gospodarstwo chłopskie w Nowielinie, czego świadkiem był m.in. Jost⁶⁴. Miał 15 czerwca 1504 r. dwór w Nieborowie⁶⁵. Od Schacków nabył on 26 stycznia 1506 r. pod zastaw pewne czynsze pobierane przez szlachtę z Przelewic⁶⁶, ale z ziemi położonej w brandenburskiej Nowej Marchii, zatem w dzisiejszych Bylicach (niem. Klein Lindenbusch, gm. Przelewice). Nie dziwi dlatego jego obecność w Chojnie jako poddanego elektora brandenburskiego 19 maja 1506 r. przy zawieraniu przez landwójta Nowej Marchii Mathiasa von Uchtenhagena układu w sprawie Mirowa i Godkowa między klasztorem cystersów w Chorin a rodziną rycerską von Sack z Przyjezierza (niem. Butterfelde, gm. Moryń)⁶⁷.

Joachim (I) z Mechowa wystąpił 31 grudnia 1498 r.⁶⁸ i z Hansem (IV?) 31 grudnia 1500 r. wśród elity pomorskiej z południowo-zachodniej części księstwa szczecińskiego traktującej elektora brandenburskiego Joachima I jako ewentualnego sukcesora Bogusława X⁶⁹. Posiadał 1/4 wsi i część lasu Herrenholze w Nieborowie – 1502 r.⁷⁰ To zatem Achim z Mechowa znany z 15 czerwca 1504 r.⁷¹

Znany z tego czasu też przedstawiciele linii „stargardzkiej”. Ebel z Koszewka był przy czynnościach nadawczych dla kościołów Stargardu (1 lutego 1495 r., 11 marca 1503 r., 4 lutego 1510 r.), przy czynności Hansa Küssowa z Wierzchłądu – 1519 r.⁷² Heidenreich z Koszewka pojawił się 3 marca 1512 r.⁷³ i dał się zidentyfikować z tego imienia synem Piotra na Koszewku i Sydowówny ze Stołecznej, ożenionym z Anną córką Joachima v. Blankensee z Ziemomyśla (niem. Schönwerder, gm. Dolice), bratem bezpotomnego Bertolda, żonatego z przedstawicielką rodu v. Eickstedt⁷⁴.

Podobnie Tide z Wierzchłądu znany jest z 1496 r.⁷⁵ Heidenreich wraz z Bartłojem synem Szymona z Wierzchłądu zobowiązani w wojskowej matrykule

⁶³ Kantzow 2005, 84; Rymar 2004, 39 i nast., zwłaszcza 77-84.

⁶⁴ APS ZSI 24, nr 281

⁶⁵ APS ZSI 24, nr 283.

⁶⁶ Schack, Bär 1896, 98.

⁶⁷ CDB XIII, 302.

⁶⁸ Heyden 1961, 269.

⁶⁹ CDB B VI, 170.

⁷⁰ Steinbruck 1796, 8.

⁷¹ APS ZSI 1147, nr 123.

⁷² Heyden 1961, 185, 187, 276, 184, 225.

⁷³ Heyden 1961, 265.

⁷⁴ Gesterding 1842, 262 i n.

⁷⁵ Gesterding 1842, 248.

pomorskiej z 1523 r. do służby dwóch konnych w czas wojennej potrzeby⁷⁶. Ten drugi w 1528 r. pozwany przez żonę szlachcica Marcina v. Hindenburg ze Słotnicy⁷⁷, znany też z 1535 r.⁷⁸ Chłop Hans Bockholtz z Wierzchłądu z konsensem swego pana Jana v. Kussow 1 grudnia 1500 r. zapisał rentę starszym bractwa przy ołtarzu w Stargardzie. Hans z Wierzchłądu obecny przy czynnościach na rzecz kościołów w Stargardzie (4 lutego 1510 r., 14 lutego 1511 r., 3 marca 1512 r., 6 grudnia 1516 r., 10 kwietnia 1517 r., 12 marca 1518 r., 15 listopada 1518 r.)⁷⁹. Hans z Koszewka – 1519 r.⁸⁰

Dawne (1464 r.) lenno Küssowow w Nieborowie (4 gospodarstwa z 13 łanami) w 1497 r. Marcin v. der Leine sprzedał kościołowi NMP w Szczecinie⁸¹. Myślę, że ten nabytek w Nieborowie to był jakiś zastaw, który widocznie wnet powrócił do rodu v. d. Leine. Części wsi Nieborowo należały jednak do Küssowów w 1543 r.⁸² Do nich obok Mellentínów należała też w 1510 r. część Łozic (niem. Loitz, gm. Kozielice) i potwierdza to braciom i kuzynom Küssow książę szczeciński Filip I w 1540 r.⁸³ Tomasz v. Brederlow z Gardźca (niem. Gartz, gm. Przelewice) w 1509 r. za 335 florenów zastawił dochód 20 florenów rocznie z Płońska (gm. Przelewice) Jostowi v. Küssow z Mechowa, co ks. Bogusław X zatwierdził⁸⁴.

Wspomniana wyżej matrykuła wojskowa z 1523 r. zobowiązywała do stawiania w cztery konie Joachima, i w cztery konie dzieci Asmusa, Josta i Walentyna⁸⁵. Są to zatem wszyscy przedstawiciele linii na Mechowie z Kłodzinem i Klukami. Asmus to zatem Erazm, radca książy, starosta (Hauptmann) Pyrzyc, żonaty z Agnieszką córką Jana v. Billerbeck na Jagowie (niem. Jagow, gm. Pełczyce) i Zofii v. Schöning⁸⁶. W 1525 r. Jost z Mechowa i Paweł v. Liebenthall *tho Konow* [Barnim?, Kunowo?] to „przełożeni“ (Vorsteder) pyrzyckich augustianek⁸⁷. Joachim w 1531 r. w części Oćwieki (niem. Woitfick, gm. Przelewice) ze Steinwehrami. Lenno to liczyło 15 łanów⁸⁸. Ale ile z tego Küssowów i do kiedy?

W 1536 r. i znów w 1604 r. oraz w 1614 r. toczył się spór Wedłów, Schacków i Küssowów (wtedy mieli tu 28 łanów) o sołectwo w Kłodzinie i karczmę⁸⁹. Georg (Jurgen) z Mechowa pozostawał w otoczeniu księcia szczecińskiego Barnima IX – 7 lipca 1539 r. wśród wizytatorów kościołów pyrzyckich zarządzonych przez księcia i 11 listopada 1539 r. wśród autorów sprawozdania z wizytacji, ale w 1585 r. napisano, że przed 45 laty brał w wizytacji udział jako pan *zu Klücken*⁹⁰. W 1540 r. aż piętnastu Küssowów otrzymało do wspólnej ręki list lenny. Objął on Mechowo, lenna w Koszewku, Wierzchłądzie, 1/3 Kluk, części Nieborowa, Kłodzina, Barnimia. Książę szczeciński Barnim IX czynił 25 listopada 1543 r. zamianę z braćmi Jerzym

⁷⁶ Klempin, Kratz 1863, 179.

⁷⁷ Boehmer 1917, 9.

⁷⁸ Boehmer 1917, 31.

⁷⁹ APS ZSI 22, nr 1670:1500 r.; Heyden 1961, 185, 239, 178, 265, 208, 179, 273.

⁸⁰ Heyden 1961, 225.

⁸¹ Hoogeweg 1925, 588.

⁸² Katalog 2013, 113.

⁸³ Berghaus 1868, 709.

⁸⁴ Bagmihl 1846, 169.

⁸⁵ Klempin, Kratz 1863, 178.

⁸⁶ Gesterding 1842, 263; ale też tablica ścienna w kościele mechowskim z 1589 (niżej).

⁸⁷ Berghaus 1868, 469-470.

⁸⁸ Linke 1935, 11.

⁸⁹ Schack, Bär 1896, 108, 110, 113.

⁹⁰ Heyden 1961, 284, 299, 319, 320.

i Joachimem K. na Klukach i Mechowie, mianowicie książę przekaże im swą część Kłodzina przy Płoni, z łanami 13 poddanych: chłopów Bartłomieja Götzke, Asmusa Wendelanda, Jaspera Glodena, Michaela Möllera, Hansa Hinricksdorpa, Asmusa Gottschalka, Ottona Carstena, Jakuba Staela, Clemana Möllena, Tewesa Moyelinga, karczmarza Hansa Gottschalka i zagrodników Kaluba Gottschalka, (Am)Briosusa Schwerina, wraz z dochodem 43 florenów, 22,5 szylingów i za część Nieborowa z 11 łanami Joachima Woltera, Walentina Mewesa, Petera Mante, Ertmara Timmermanna, Hansa Riegemana, karczmarza N. Schulte, połową lenna kościelnego, zagrodnika Marhiasa Schneckera wraz z 1/5 jeziora Będgoszcz, laskiem „Ort“ nad mostem (unter der Brücke) i na Werder, co Küssowowie z kościołem św. Ottona mieli za wyjątkiem tego lasku „Ort“, co Küssowowie posiadali z kapitułą i Schöningami z Lubiatawa (gm. Przelewice). Określa dochód z tej wsi 17 guldenów i 16,5 szylingów, odstępując mu też w Barnimiu gospodarstwa Hansa Boyera, Drewesa Bernda, Mathiasa (Tewesa) Schlie i Jaspera Beiera. Küssowowie w 1543 r. zamienili swą część Nieborowa i Barnima na część Kłodzina⁹¹. W listopadzie 1545 r. gospodarstwo chłopskie w Kłodzinie sprzedali Jurgenowi K. bracia Jerzy i Egidiusz von Flemming z Buku⁹².

Książę Barnim IX zawarł 5 czerwca 1557 r. nowy układ z braćmi Jerzym i Joachimem von Küssow w sprawie Kłodzina i Nieborowa. Mianowicie spór o ów „Ort“, tj. lasek k. Nieborowa trzymany przez nich z Schöningami, toczony przez nich z kościołem NMP kończy się w ten sposób, że oni rezygnują z roszczeń, a kościół odstępuje daninę roczną jednego reńskiego guldena i 15 groszy rocznie z gospodarstwa Kaspara Beyera w Barnimiu⁹³. Chrystian na Mechowie – znany z 1561 r. Henryk na Kłodzinie żonaty z Esse córką Krzysztofa von Wedel z Krępcewa (stryja kronikarza Joachima), zmarł w 1569 r. i tego roku jego córka wyszła za mąż za Busso von Wedla syna Hansa z Morzycy (gm. Dolice)⁹⁴.

W 1574 r. nastąpiło rozgraniczenie ziemi pomiędzy Walentynem Steinwehr z Kosina (gm. Przelewice) a Jerzym von Kussow z Oćwieki⁹⁵. Jerzy na Klukach i książęcy ochmistrz fraucymeru szczecińskiego 8 września 1584 r. był świadkiem Jerzego von Rode na Runowie (gm. Węgorzyno). W 1588 r. Jerzy⁹⁶ (Walentin III) v. Küssow teraz w Pyrzycach mieszkając z konsensem ks. Jana Fryderyka sprzedał, a w istocie zamienił 1 maja 1591 r. Billerbeckowi z Warnicy i Schöningowi z Lubiatawa dwa gospodarstwa chłopskie w Nieborowie i inne dochody na trzy gospodarstwa w Przelewicach⁹⁷. W 1597 r. Henryk przekazał dwie zagrody chłopskie i zagrodniczą w Nieborowie Schackom z Przelewic uzyskując 20 maja 1598 r. książęce zatwierdzenie⁹⁸.

W XV i XVI w. majątek rycerski w Kłodzinie podzielony został między Küssowów (A i B), Schacków i Steinwehrów z Kosina i Kluk, w XVI i XVII w. dzielony z Wedłami, od 1651 r. w całości Küssowów⁹⁹.

⁹¹ APS ZSI 1147, nr 123; APS ZSI 24, nr 323; o Küssowach w Barnimiu w 1543 r. też Schack, Bär 1896, 117.

⁹² Flemming 1911, 104.

⁹³ APS ZSI 24, nr 346; APS ZSI 1147, nr 140.

⁹⁴ Wedel 1882, 194, 230.

⁹⁵ Giese 1938, 40.

⁹⁶ Dähnert 1753, 88, ale za Wedel 1882, 308.

⁹⁷ APS ZSI 24, nr 375; APS ZSI 1147, nr 398.

⁹⁸ Schack, Bär 1896, 117.

⁹⁹ Katalog 2013, 46.

Na tablicy ściennej w kościele mechowskim ufundowanej w 1589 r. przez Piotra są jego rodzice Asmus/Erasm i Agnieszka von Billerbeck, pochowani w Mechowie oraz starsi bracia:

- Michał w służbie Filipa I ks. wołogoskiego 30 lat, stąd zmarł i pochowany w Wołogoszczy;
- Hans w służbie palatyna reńskiego i arcybiskupa magdeburgskiego, pochowany w Mechowie;
- Jakub w służbie księcia lüneburskiego, Filipa I wołogoskiego jako jego kanclerz, nadmarszałek dworski i starosta (Hauptmann) na zamku w Pudągla na wyspie Usedom (Uznam), zmarły 1586 r., pochowany w Benz na tejże wyspie. Po Jakubie pozostała w kościele św. Piotra i Pawła w Benz kamienna płyta nagrobna z płaskorzeźbą z 1586 r. Przedstawia rycerza w pełnej postaci w zbroi płytowej. W prawej ręce trzyma broń obuchową, lewa wsparta na biodrze. Przy lewej nodze leży hełm, przy lewym boku postaci przypięta broń sieczna¹⁰⁰;
- Chrystian w służbie Filipa I wołogoskiego, jego radca dworski, profesor prawa na uniwersytecie w Greifswaldzie, starosta Tribsees na Przedpomorzu, tamże pochowany;
- Bastian/Sebastian w służbie Adolfa księcia Holsztynu, 18 lat, zmarł bezpotomnie, pochowany w Holsztynie;
- Valtin (Valentin) w służbie wojskowej, poległy w 1553 r. w bitwie pod Sievershausen, pochowany w Lüneburgu;
- i wreszcie Piotr ur. w 1530 r., pozostający w służbie dworskiej książąt Filipa I i Jana Fryderyka szczecińskiego (podskarbi). W 1604 r. ufundował w Mechowie drewnianą ambonę zdobioną ornamentem okuciowym, z sześciobocznym korpusem, wspartą na figurze św. Piotra. Na ściankach korpusu płyciny zamknięte łukiem pełnym w fantazyjnych obramieniach. W jednej z płycin herb rodu. Do dziś kościół w Mechowie, miejsce pochówku, zdobi też jego, zmarłego 9 maja 1612 r. w wieku 82 lat wapienna płyta podłogowa nagrobna z 1614 r., polichromowana (zapewne odnawiana w XIX w.) z płaskorzeźbioną, całopostaciową podobizną szlachcica z gołą głową z szeroko rozstawionymi nogami w paradnej kutej zbroi płytowej zdobionej roślinnym ornamentem, z szablą w ręku. Przepasany błękitną szarfą po bokach. Obok leży hełm dekorowany pióropuszem¹⁰¹. Obok wokół herby Billerbecków, Blocków, Barfussów, Marwitzów, Güntersbergów i Damnitzów (dziadków, babek Piotra), z dużym herbem Küssowów w środku i inskrypcją informująca o rodzicach, służbie dworskiej na dworach książęcych i wojskowej we Francji. Jest też płyta nagrobna podłogowa (1,64 × 1,15 m) z rytymi herbami z tego czasu, obecnie zakryta ołtarzem¹⁰².

Jobst z Mechowa w 1612 r. pożyczał dwa tys. guldenów od Dietricha Trampe¹⁰³. W 1631 r. należała do nich część Kluk (gm. Przelevice), którą posiadli w całości w ciągu XVII w., jednak w XVIII w. to już lenno Steinwehrów. W sąsiedniej Oćwiecie Steinwehrów w 1631 r. Jochem v. Kussow miał sześć łanów¹⁰⁴. Linia na Mechowie-

¹⁰⁰ Opis płyty z odesłaniem do wcześniejszej literatury, por. Puławski 2016, 199, 224 nr 16; za Lemcke 1900, 349-352.

¹⁰¹ Opis szczegółowy i literatura Puławski 2016, 205 i n., 228 nr 33.

¹⁰² Katalog 2013, 102; por. Lemcke 1906, 411; zob. „Gazeta Ziemi Pyrzyckiej”, 1993, nr 5, 4 i 6.

¹⁰³ Grotefend 1925, 32.

¹⁰⁴ Klempin, Kratz 1863, 307.

Koszewku otrzymała w 1606 r. status rycerstwa zamkowego, przez króla Fryderyka II w 1752 r. wprowadzona została do grona hrabiów królestwa pruskiego z nowym herbem¹⁰⁵.

Ród wymarł w linii męskiej w 1824 r. na Ludwigu Juliusu Erasmusie i zgodnie z dawniejszymi ustaleniami dobra miały przejść na zakon krzyżacki, co rozpoczęło długi proces w Wiedniu zakończony w 1841 r. postanowieniem, a w ślad za tym i przywilejem królewskim z 3 maja o spłaceniu licznych krewnych z linii żeńskich. Dobra nabył Werner von Veltheim¹⁰⁶.

Jak zapowiadano w partii wstępnej, ród z czasów nowożytnych zaprezentowano tu w tablicach genealogicznych, do konstruowania których posłużyły istniejące opracowania (głównie C. Gesterdinga) i almanachy genealogiczne¹⁰⁷.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Szczecinie (APS)

Zbiór starych inwentarzy (ZSI)

- 6 Regesten zu den Urkunden des Bistums Kammin, hrsg. v. H. Hoogeweg, Bd. I–III.
- 22 Regesten zu den Urkunden betr. die Ritterorden in Pommern.
- 24 Regesten zu den vom Marienstift zu Stettin deponierten Urkunden.
- 1147 (dawniej 28) Regesten zu den Urkunden das Marienstiftes in Stettin vereinigt mit den Regesten zu den Urkunden das Ottostiftes in Stettin, begonnen von Dr. Oberländer 1914, ergänzt u. beendet von Dr. Hoogeweg 1917.

Centralna Biblioteka Wojskowa w Warszawie

Codex Pomeraniae vicinarumque terrarum diplomaticus, hrsg. F. v. Dreger, t. VIII–XII.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Bagmihl J.T. 1846. *Pommersches Wappenbuch* 2. Stettin.
- Boehmer F. 1902. Mittheilungen aus dem Archive der Stadt Stargard. *Monatsblätter* 16 (12), 177–180.
- Boehmer F. 1903. Mittheilungen aus dem Archive der Stadt Stargard. *Monatsblätter* 17 (1), 19–22.
- Boehmer F. 1917. *Protokolle des Stargarder geistlichen Gerichts aus der Reformationszeit*. Stargard i. Pom.
- CDB – *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg*, wyd. A. F. Riedel, Berlin 1838–1869: cz. I [A], t. 1–41 (cytowano podając tom, stronę); cz. II [B], t. 1–4 (cytowano: litera B, tom, strona); cz. III [C], t. 1–3 (cytowano: litera C, tom, strona); cz. IV [D], t. 1 (cytowano litera D, strona); supplement [SB] (cytowano: SB).

¹⁰⁵ Berghaus 1868, 699; Katalog 2013, 100.

¹⁰⁶ Gesterding 1842, 288–310; Selge 2001, 47–64.

¹⁰⁷ Kneschke 1864, 323–324; Gothaisches 1865, 473–476; Genealogisches Handbuch 1989, 75–76.

- Dähnert J. K. 1752. *Pommersche Bibliothek I*. Greifswald.
- Dähnert J. K. 1753. *Pommersche Bibliothek II*. Greifswald.
- Dähnert J. K. 1755. *Pommersche Bibliothek IV*. Greifswald.
- Długosz J. 2004. *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga XII*. Warszawa.
- Heyden H. 1961. *Protokolle der Pommerschen Kirchenvisitationen 1535-1539* 1. Köln.
- Kantzow T. 2005. *Pomerania. Kronika Pomorska z XVI w. 2*, tłum. K. Golda, oprac. T. Białecki, E. Rymar. Szczecin.
- Klempin R. 1895. *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*. Berlin.
- Klempin R., Kratz G. 1863. *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV. bis in das XIX. Jahrhundert*. Berlin.
- Micraelius J. 1723. *Antiquitates Pomeraniae oder Sechs Bücher vom Alten Pommerlande*. Stettin.
- Priebatsch F. 1897. *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles 2*. Leipzig.
- PUB – Pommersches Urkundenbuch, wyd. R. Klempin, K. Conrad [i inni], t. 1–11, Stettin–Köln–Wien 1868–1990.
- Schöttgen Ch. 1721. *Altes und neues Pommerland oder gesammlete Nachrichten von verschiedenen zur Pommerischen Historie gehörigen Stücken*. Stargard.
- UBO – O. Grotefend, Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch. Bd. I–II, Stettin 1914–1923.
- [Wedel J. v.] 1882. *Hausbuch des Herrn Joachim v. Wedel auf Krempzow Schloss und Blumberg erbgesessen*, hrsg J. v. Bohlen-Bohlendorff. Tübingen.

LITERATURA

- Baumgardt R. 1907/1927. *Familienchronik der Nachkommen von Wilhelmine Barnewitz geb. Gräfin von Küssow und Henriette Reimer geb. Gräfin von Küssow*. b.m.w.
- Berghaus H. 1868. *Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen. Enthaltend Schilderung der Zustände dieser Lande in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts 2 (3)*. Anklam–Berlin.
- Brüggemann W. 1784. *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Kgl. Preussischer Herzogtums Vor- u. Hinterpommern 2 (1)*. Stettin.
- Flemming H. v. 1911. *Sieben Jahrhunderte Flemmingsche Chronik. Eine Festgabe zum Jahre 1209-1909 2*. Görlitz.
- Genealogisches Handbuch 1989. *Genealogisches Handbuch des Adels, Adelslexikon VII*. Limburg (Lahn).
- Gesterding C. 1842. *Genealogien u. beziehungsweise Familienstiftungen Pommerscher besonders ritterschaftlicher Familien*. Berlin.
- Giese [A.] 1938. Aus der Vergangenheit des Dorfes Cossin. *Pommersche Heimatkalender 1938*, 39-42.
- Gothaisches 1985. *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser*. Gotha.
- Grotefend O. 1925. Die Familie von Trampe. Geschichte eines pommerschen Geschlechts. *Baltische Studien NF 27*, 1-157.
- Heyden H. 1958. Kirchen Pommerns und ihre Weihetitel. *Baltische Studien NF 45*, 43-70.
- Hoogeweg H. 1925. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern 2*. Stettin.

- Katalog 2013. *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo zachodniopomorskie. Powiat pyrzycki*. oprac. D. Bartosz, M. Słomiński. Warszawa.
- Kneschke E.H. 1864. *Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon* 5. Leipzig.
- Ledebuhr L. v. 1855. *Adelslexicon der preußischen Monarchie* 1. Berlin.
- Lemcke H. 1900. *Die Bau und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirks Stettin 4. Der Kreis Usedom-Wollin*. Stettin.
- Lemcke H. 1906. *Die Bau und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirks Stettin 7. Der Kreis Pyritz*. Stettin.
- Linke G. 1935. Die pommersche Landestheilungen des 16. Jahrhundert. *Baltische Studien NF* 37, 1-70.
- Maliniak P. 2016. Jost von Küssow, kapitan zamku Viglas [W sprawie jego pochodzenia i działalności w połowie XV wieku]. *Przegląd Zachodniopomorski* 60 (2), 8-23.
- Mülverstedt G.A. 1880. *Der abgestorbene Adel der Provinz und Mark Brandenburg*. Nürnberg.
- Mülverstedt G. A. 1894. *Der agestorbene Adel der Provinz Pommern*. Nürnberg.
- Puławski A. 2016. Renesansowe i barokowe uzbrojenie ochronne na Pomorzu w świetle wybranych źródeł ikonograficznych. *Stargardia* 10, 181-232.
- Rymar E. 2003. *Trzy relacje o wojnie pomorsko-brandenburskiej z lat 1478-1479 (Anonim – Wilwolt von Schaumburg – Tomasz Kantzow)*. Szczecin.
- Rymar E. 2004. *Wielka podróż wielkiego księcia. Wyprawa Bogusława X pomorskiego na niemiecki dwór królewski, do Ziemi Świętej i Rzymu (1496-1498)*. Szczecin.
- Rymar E. 2009. *Pyrzyce i okolice poprzez wieki*. Pyrzyce.
- Rymar E. 2012. *Wojny i spory pomorsko-brandenburskie w XV-XVI wieku*. Zabrze-Tarnowskie Góry.
- Sauer E. 1939. *Der Adel während der Besiedlung Ostpommerns (der Länder Kolberg, Belgard, Schlawe, Stolp) 1250-1350*. Stettin.
- Schack H., Bär M. 1896. *Beiträge zur Geschichte der Grafen und Herren von Schack 2: Prillwitzer Linie*. Stettin.
- Schöning H., Schöning K. v. 1830. *Geschichtliche Nachrichten von dem Geschlechte von Schöning und dessen Gütern* 1. Berlin.
- Schultze J. 1931. *Die Landräte des Kreises Soldin bis 1816*. Heimat-Kalender f. d. Kreis Soldin, 109-114.
- Schwartz A.G. 1740. *Versuch einer Pommersch- und Rügianischen Lehn-Historie*. Greifswald.
- Selge F. 2001. Der Prozeß des Deutschen Ordens um den neuvorpommerschen Nachlaß von Reichsgraf Erasmus Ernst Friedrich Graf und Herr zu Küssow und Megow in den Jahren 1824 bis 1841. *Vorträge zur mecklenburgischen Familienforschung* 10, 47- 64.
- Steinbrück J. 1796. *Geschichte der Kloster in Pommern und den angrenzenden Provinzen*. Stettin.
- Trier J. 2008. *Der Heilige Jodocus. sein Leben nund seine Verehrung, zugleich ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Nemengebung*. Hildesheim-Zürich-New York.

Zusammenfassung

Die ritterschaftliche Familie von Küssow in Pommern vom 14. bis 19. Jh.

Das Geschlecht von Küssow gehörte zu den bedeutendsten Adelsfamilien im Herzogtum Pommern. Seine ältesten Sitze befanden sich in Klein Küssow (Koszewko) und Verchland (Wierzchłąd) bei Stargard sowie in Megow (Mechowo) bei Pyritz. Die Familie wird in schriftlichen Quellen erst ziemlich spät genannt, nämlich in der zweiten Hälfte des 14. Jh. Das erschwert die Feststellung ihrer Herkunft erheblich. Es ist nicht bekannt, ob ihre Angehörigen einheimischer (und damit kaschubischer) Herkunft waren und aus der Elite des Herzogtums Pommern stammten, oder ob sie während der großen Kolonisation im 13. Jh. als ausländische Ritter aus Deutschland kamen.

Die ersten Erwähnungen von Vertretern des Geschlechts, die auf Familientradition beruhen, stammen aus dem Jahr 1336. Die Linie starb im Mannesstamm im 19. Jh. aus.

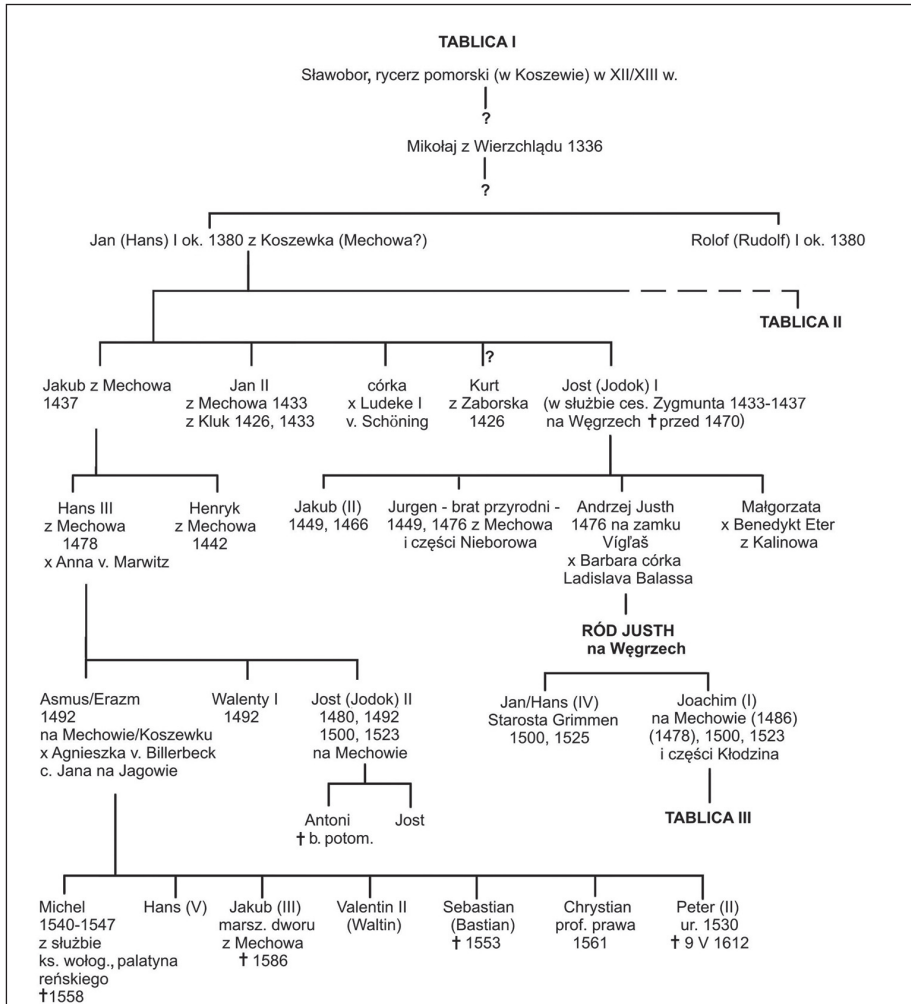
In dem Artikel wird anhand der wenigen bekannten Quellen die Geschichte des Geschlechts im Zeitraum vom 14. bis 16. Jh. beschrieben sowie seine vollständige Genealogie in Tabellen vorgelegt.

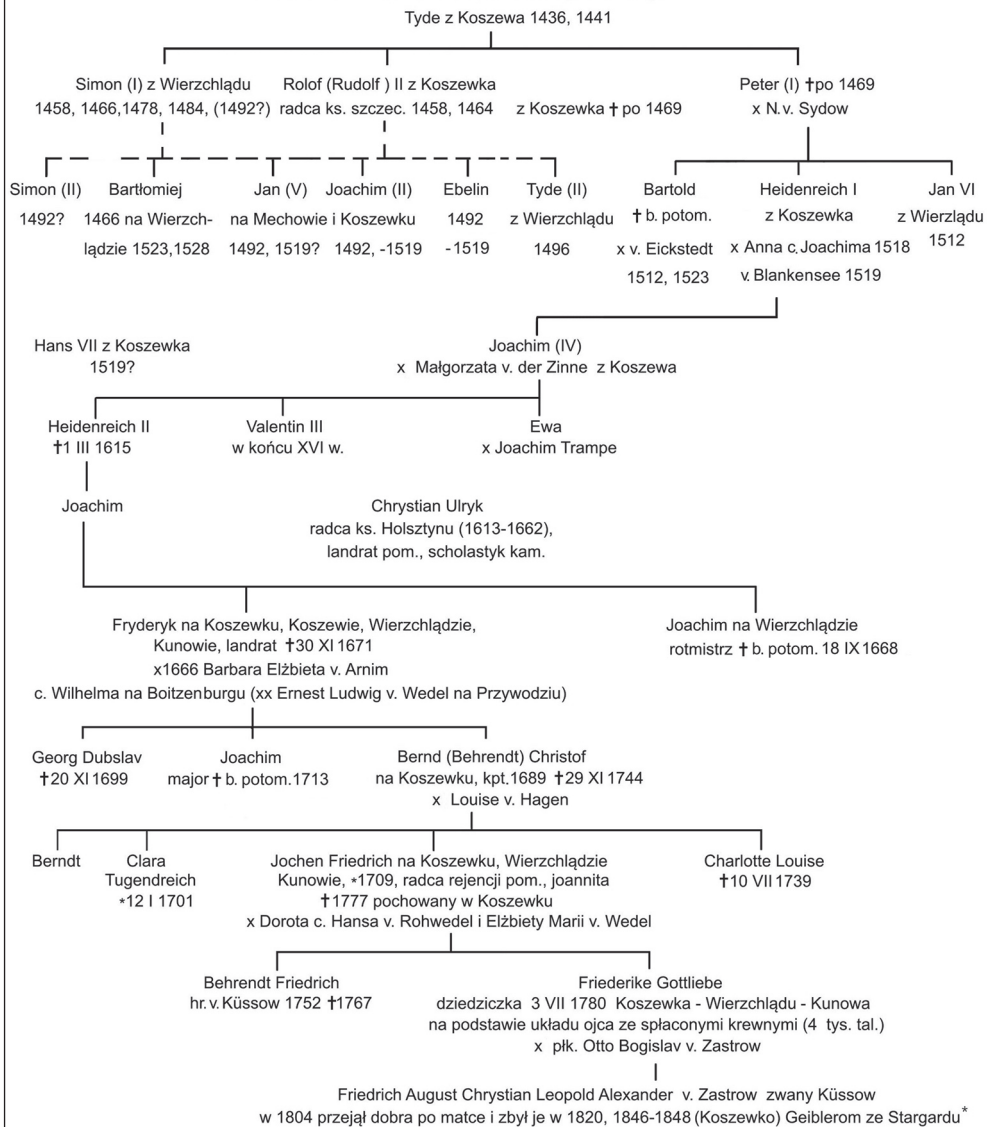
Ryc. 1. Herb rodu von Küssow. Wg Bagmihl, 1846, tab. LXII

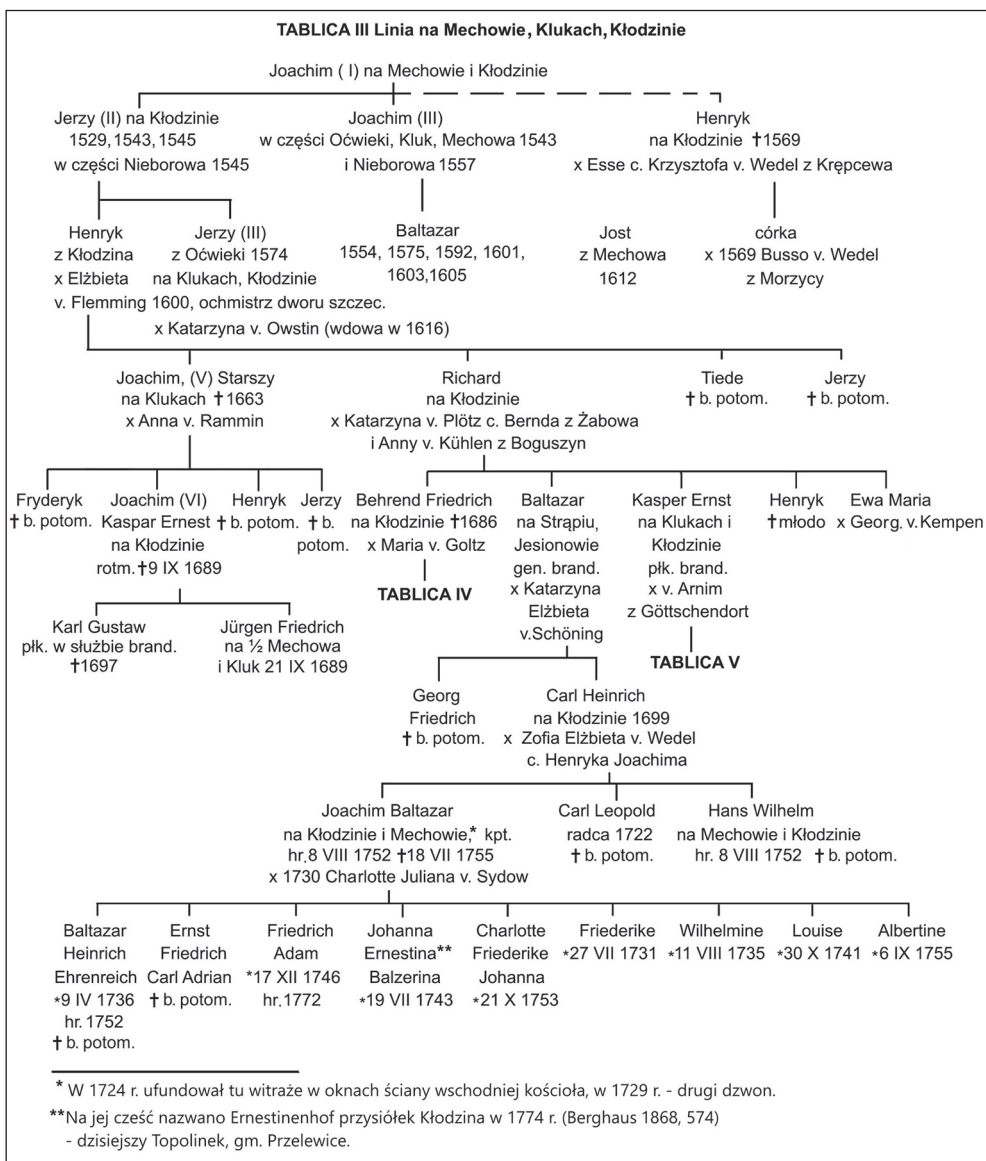
Ryc. 2. Płyta nagrobna Petera von Küssow w kościele w Mechowie. Fot. A. Puławski

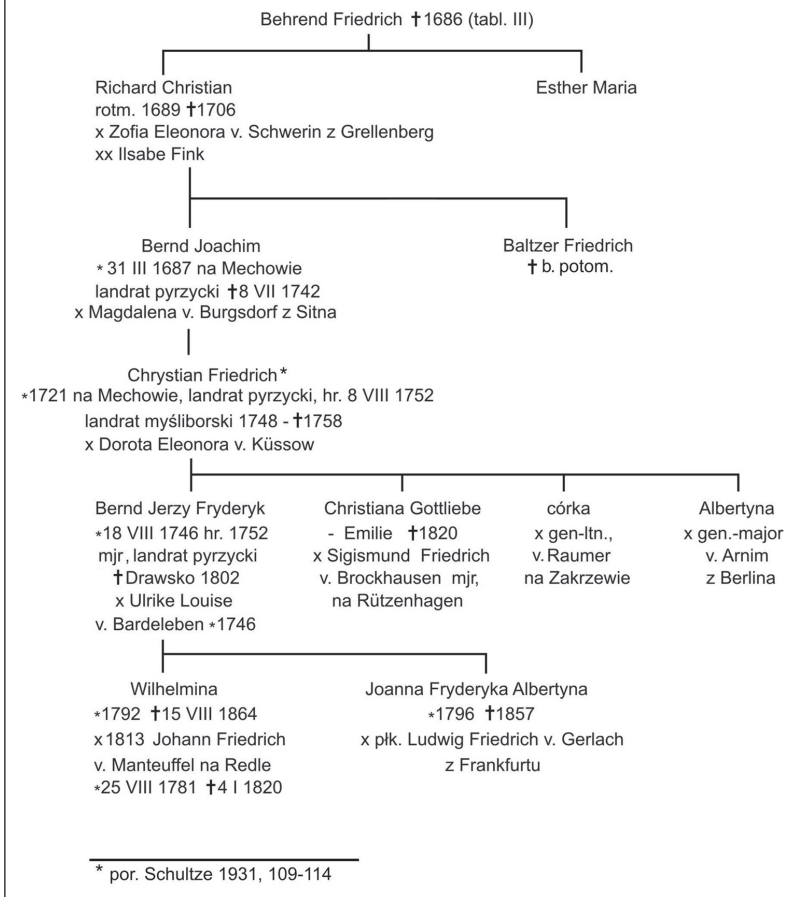
TABLICA II Linia na Koszewie, Koszewku, Wierchłądzie

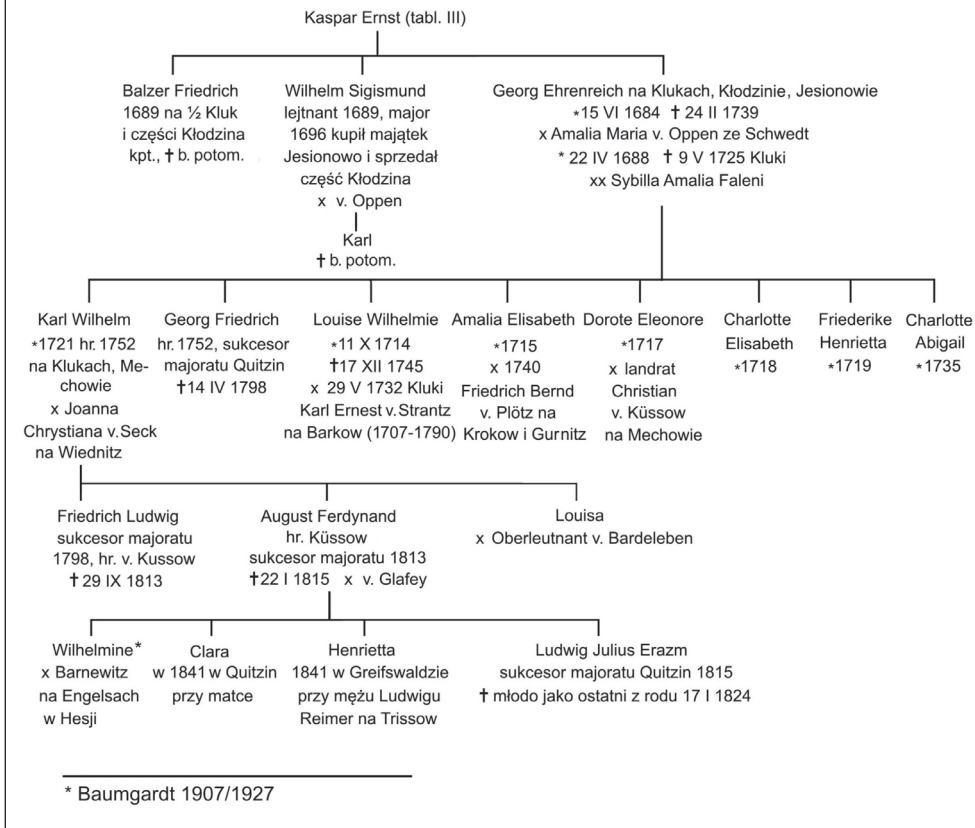
* Berghaus 1868, 658 i nast., 699.

TABLICA IV Linia na Mechowie

TABLICA V Linia na Klukach, Mechowie, Kłodzinie

TABLICA VI Linia na Quitzin, Holthof, Lehnhausen

